

Gröf

Sigurður Lárusson skráði.

Þann 23. mars 2000 fór Gísli Karel Halldórsson þess á leit við mig að ég setti á blað örnefni sem ég þekkti og staðsett væru í Grafarlandi. Við þessu varð ég.

Áður en ég sný mér að örnefnunum tel ég rétt að skýra frá landamerkjum Grafar við nærliggjandi jarðir eins og þær eru skráðar í bækur sýslumannsins í Stykkishólmi 1885.

1. Milli Kvernár og Grafar.

Áin Kverná eins og hún kemur úr fjalli eftir Arnardal og þaðan alla leið niður til sjávar, eftir línu úr þeim gamla árfarvegi þar sem skemmst er til sjávar af ferðamanna-vegi.

2. Milli Grafar og Hellnafells.

Eftir skjali dagsettu föstudag í fardögum 1846. Frá sjó Rauðsteinalækur, sem rennur innanvert við Hjaltalínsholt, og síðan upp börðin í Grafargil neðanvert við fellin upp í Hundafoss og þaðan lækur upp í Eldhamrabrún og fjallsegg.

Ofanskrifuð landamerki samþykkir Hellnafellsmegin, staddur í Gröf 9. ágúst 1885, Ásmundur Sveinsson umboðsmaður. Landamerki þessi samþykkir Kvernármegin, staddur í Gröf 15. júní 1885, J.V. Hjaltalín (prestur að Setbergi). Þessi landamerki samþykkir umráðamaður og ábúandi, Bárður Þorsteinsson.

Bærinn stendur upp af botni Grundarfjarðar; í Gröf var tvíbýli og voru þar tvö íbúðarhús, milli húsanna er nokkur spölur.

Voru húsini venjulega kölluð Ytri- og Innri-Gröf. Íbúðarhús Innri-Grafar stóð innar og nær sjónum. Fyrir austan húsið heitir **Kristínartún** (1) en efri hluti þess heita **Tungur** (2). Húsið í Ytri-Gröf stendur austarlega og ofarlega í túni þess býlis.

Í þessu túni eru þessi örnefni: Vestast heitir **Kinnavöllur** (3), sunnan við hann er **Kinnabarð** (4). Suðvestur frá húsinu er barð sem heitir **Kvíabarð** (5), á því eru kvíatóftir. Milli Kvíabarðs og túnsins er mjótt mýrarsund, eftir því rennur **Bæjarlækurinn** (6). Vestur frá túninu við gil, sem **Grafargil** (7) heitir, eru tóftir mjög fornlegar, þar hefur Grafarbærinn staðið áður.

Fyrir austan og ofan tún Innri-Grafar er hæð með háum steini efst, hæð þessi heitir **Sjónarhóll** (8). Fyrir vestan **Lithól** (9) er lækur sem **Merkjalækur** (10) heitir.

Fyrir austan gilið á móti fellunum er hæð sem **Gilkúla** (11) heitir, fyrir neðan kúluna er barð sem **Háabarð** (12) heitir.

Fyrir austan **Gráborg** (13), við Kverná, eru tvær klettaborgir sem heita **Selborgir** (14). Þar var sel frá Gröf, eru tóftir þess vestan undir efri borginni. Fyrir ofan Selborgir eru **Selbringur** (15).

Á milli gilja þeirra er mynda **Haflíðagil** (16) heitir **Haflíðagilstungur** (17). Efst í tungunum er einstök borg er heitir **Hrútaborg** (18).

Hvolfið norðan undir Tröllkarli heitir **Steindórsskriður** (19); þar varð úti maður er Steindór hét. En í Haflíðagilstungum varð úti smali frá Gröf sem Haflíði hét.

Dagsmörk í Gröf eru þessi: Dagsmál á Svartahnjúk, hádegi á Smjörhnjúk, eða austan við hann á Digramúla, nón á Nónkúlu sem er fyrir vestan Nautaskarð, miður aftann á Mýrarhyrnu, náttmál á norðurhorni Skerðingsstaðafjalls.

Snúum okkur þá að örnefnunum og byrjum við Kvernána.

Á móts við Hólavöllinn sem er staðsettur í Kvernártúninu kemur beygja á ána og þar fyrir ofan rennur áin í frekar þröngu gljúfri og heitir sá hluti árinna **Kerlingafljót** (20); í því veiddi ég oft silung.

Og höldum áfram upp með ánni, þá komum við að fossi sem ber nafn árinna [**Kvernárfoss** (21)]. Þar beint á móti er Klifþúfan. Um hana lá leiðin þegar farið var frá bænum Kverná suður til Staðarsveitar hvort sem farið var gangandi eða á hestum; síðan um Arnarflóa, þá Arnarhlíð að Arnarklifi, þá tók við Sóleyjardalur að Arnardalsskarði með Örninn á vinstri hönd og þaðan lá leiðin um Bolaklif að bænum Bláfeldi í Staðarsveit. Þessa leið fór ég oft á mínum yngri árum sem skilamaður í Bláfeldarrétt.

En höldum áfram upp með Kvernánni. Fyrir ofan fossinn taka við þröng gljúfur, þar hafði fallið stór steinn og staðnæmst í gljúfrinu og myndaði hann brú yfir ána sem ég fór oft yfir, en nú held ég að hann sé fallinn í ána.

Við austurenda Gráborgar, sem nú blasir við okkur, er allstór laut sem nefnist **Baulukró** (22), af hverju veit ég ekki. Við vesturenda Gráborgarinnar er skarð sem heitir **Nautaskarð** (23). Þá kemur **Nónkúlan** (24) sem svo er nefnd vegna þess að þegar staðið var á bæjarhlaðinu í Gröf og sólin var yfir Nónkúlunni þá var komið nón, sem sagt klukkan var 3 s.d.

Fyrir neðan Nautaskarðið og vestan við það er laut og eftir henni rennur lækur, laut þessi heitir **Merkjalaut** (25). Þó að úthagi jarðanna Innri- og Ytri-Grafar væri óskiptur voru svokallaðar **Brekkur** (26) sem voru slægjuland hér áður fyrir skipt á milli bæjanna og var áðurnefnd laut ásamt læk landamerki þessara slægjulanda. Þetta var ákvörðun eigenda 1905.

Austan við túnið í Innri-Gröf er ávalt holt með klettabelti austast og heitir það **Lambakróaholt** (27). Klettabelti þetta gegnir nú veigamiklu hlutverki í samkomulagi um landamerki á milli eigenda Grafanna og jarðeignadeildar ríkissjóðs, gert 08-09 1967; sjávarkambur.

Um 140 metrum austur af horni íbúðarhúss Þorsteins Bárðarsonar stóð svokallað **Hundahús** (28). Nú aðeins grunnur en hann gegndi einnig hlutverki vegna landamerkja áðurnefnds sjávarkambs. Þegar Hundahús þetta kemur upp í huga minn þá minnst ég einnig Þorsteins Jónssonar frá Arnarhóli sem starfaði í húsinu 2-3 daga á hausti af sínum alkunna dugnaði (við að hreinsa hunda).

Höldum þá áfram í vesturátt, þá komum við að læk sem **Gilós** (29) heitir. Á austurbakkanum stóð steinhús, upphaflega var [það] notað sem frystihús. Í því voru frystivélar en þegar ég man fyrst eftir þessu húsi var þar lítil starfsemi, þó man ég eftir að þangað barst síld en lítið magn. En síðan var hús þetta gert að íbúðarhúsi og þar var skóli til húsa í viðbyggingu í nokkur ár.

Það er ekki hægt að skilja svo við Gilósinn að ekki sé getið um vestfirsku útilegubátana sem voru á veiðum út af jöklinum á veturna. Þetta voru Birnirnir, 45 lesta bátar frá Ísafirði, allir eins. Þeir komu oft inn á fjörð vegna veðurs og lögðust þá skammt frá ósnum og [menn] komu þá í land á léttbátum, fluttu síðan vatn úr Gilósnum um borð í

bátana. Það var framkvæmt þannig að vatninu var ausið með fötu upp í léttbátinn en hann hafði verið þrífinn vel áður. Síðan reri einn maður um borð í bátinn, vatninu var síðan ausið upp í vatnstankana. Síðan var snjó mokað í poka, þeir settir í léttbátinn og fluttir um borð og snjórinn notaður til að halda beitunni freðinni. Þá var símstöð í Gröf sem kom að góðum notum.

Rétt norðan við Gilósinn er **Snaginn** (30), þar var byggð fjárrétt um 1912. Hún var hlaðin úr torfi og grjóti. Rétt þessi var byggð af eigendum Ytri-Grafar og [þeir] notuðu hana til ársins 1940. **Borgubær** (31) stóð rétt norðan við Gilósinn. Jón afi minn byggði hann ásamt Kristjáni Þorleifssyni frá Grund um 1920. Veggir voru úr torfi og grjóti, þak og stafnar voru úr timbri og járn; eigendur hans voru þau Elínborg Magnúsdóttir og Halldór Kristjánsson. Búið var í honum til 1947. Hann var rifinn 1955 og sama ár var byggt þar húsið Grundargata 6.

Gamli reiðvegurinn lá frá Gilósnum ofan til á Snaganum, síðan á milli **Finnshúss** (32) og **Ásgarðs** (33) og síðan með nokkrum krókum út að núverandi Framsóknarhúsi, þaðan austan við **Krákuna** (34) og niður í Torfabót. Vegurinn ásamt læk, sem rennur norðan við **Götuhús** (35), er landamerki á milli Grafarlands og lands sem ríkið er talið eiga.

Þá er það **Kattarsnaginn** (36), hann gengur í austur frá fiskverkunarhúsi S.C. hf. Norðan við Kattarsnagann var uppsátur fyrir trillur og aðra smærri báta. Þetta svæði var kallað **Vörin** (37). Undanskilinn var þó Þolinmóður, bátur Björgvins Bjarnasonar, en fyrir hann hafði Björgvin útbúið uppsátur niður undan húsi sínu sem hann kallaði **Lengju** (38).

Þá komum við að læk sem rann norðan við núverandi Hótel Framnes. Lækurinn er kenndur við býlið **Sólvelli** (39) sem Sigurður Þorsteinsson byggði um 1935 og var sótt í hann vatn. [**Sólvallalækur** (40)]. Þá er það **Sólvallatjörnin** (41), hún var á svæðinu neðan við raðhúsin. Hún var allsérstök vegna allmargra hólma sem í henni voru. Nú er búið að ræsa hana fram og þar með er hún horfin af sjónarsviðinu.

Torfabót (42) heitir fjaran sem liggur í sveig frá norðurhluta Sólvallatjarnarinnar og út að tanga, sem er fram af húsi Sigurjóns Halldórssonar, sem heitir **Gildrutangi** (43). Þar var gott uppsátur og var það nýtt af Jakobi Dagssyni sem flutti hingað og byggði sér hús fyrir ofan víkina.

Þá hafði Þorkell á Fagurhól uppsátur fyrir árabátinn Kóp og byggði þar yfirbyggt naust fyrir bátinn. Á þessum bát stundaði hann selveiðar og veiddi oft vel. Þá er vestari hluti Torfabótar, það [er] eina land sem Gröf á að sjó. **Fagurhóll** (44) var nýbýli úr landi Grafar eða eins og tekið er fram í erfðafestusamningi, dagsett 22. júní 1944. Land þetta liggur umhverfis húsið Fagurhól og er að stærð 18.550. ferm. Nýbýli þetta stóð norðan við núverandi kirkju. Þá er rétt að geta þess að á svæðinu umhverfis Fagurhól var aðalmótekja fyrir Grafarbæina og Fagurhól.

Þá komum við að **Ölkeldudalnum** (45). Hann ber nafn sitt af **Ölkeldu** (46) sem staðsett er í vesturhluta dalsins en hana er nýbúið að eyðileggja. Í dalnum var tekinn upp mór á síðasta tímabilinu sem hann var notaður. Þar voru 6-7 stungur af mó en hann var frekar léttur.

Þá komum við að Grafargilinu, það rennur í Gilósinn. Úr gilinu var tekið vatn fyrir þorpið sem byrjaði að byggjast um 1941. Gilið var stíflað fyrir ofan fossinn, síðan var vatnið leitt í asbestpípum niður í þorpið.

Þá höldum við upp fyrir brún eins og sagt var í gamla daga. Þar er fyrst að nefna **Hundafoss** (47); þá eru það tveir hólar, Litlhóll og **Hellhóll** (48). Umhverfis þessa hóla eru flóar, þar var oft heyjað og þar var tekinn upp mór eftir að mótak var búið út í nesi.

Eins og tekið var fram í upphafi á **Kvernáin** (49) upptök sín fram undir Sóleyjardal og Arnarklifi, en rétt ofan við suðausturendann á Gráborginni kemur Hafliðagilið sem á upptök sín uppundir **Egilsskarði** (50) [og fellur] í Kvernána; sunnan við gilið er **Gráfellið** (51). Svæðið á milli Gráfells og Kvernár heitir **Stórhóll** (52), suðaustan í honum eru hellar sem kindurnar notuðu sér í rigningu og roki. Þar fyrir ofan eru **Hesthjallar**, **Efri-** (53) og **Neðri-** (54). Þá **Mosahnúkur** (55) og að síðustu **Tröllkarlinn** (56).¹

¹ Jónína Hafsteinsdóttir gekk frá handriti.

Stafrófsskrá örnefna.

Ásgarður 33	Selborgir 14
Baulukró 22	Selbringur 15
Borgubær 31	Sjónarhóll 8
Brekkur 26	Snagi 30
Bæjarlækur 6	Sólvalalækur 40
Efri-Hesthjalli 53	Sólvalatjörn 41
Egilsskarð 50	Sólvellir 39
Fagurhóll 44	Steindórsskriður 19
Finnshús 32	Stórhóll 52
Gildrutangi 43	Torfabót 42
Gilkúla 11	Tröllkarl(inn) 56
Gilós 29	Tungur 2
Grafargil 7	Vör(in) 37
Gráborg 13	Ölkelda 46
Gráfell 51	Ölkeldudalur 45
Götuhús 35	
Hafliðagil 16	
Hafliðagilstungur 17	
Háabarð 12	
Hellhóll 48	
Hesthjalli, Efri- 53	
Hesthjalli, Neðri- 54	
Hrútaborg 18	
Hundafoss 47	
Hundahús 28	
Kattarsnagi 36	
Kerlingafljót 20	
Kinnabarð 4	
Kinnavöllur 3	
Kráka 34	
Kristínartún 1	
Kverná 49	
Kvernárfoss 21	
Kvíabarð 5	
Lambkróaholt 27	
Lengja 38	
Litlhóll 9	
Merkjalaut 25	
Merkjalækur 10	
Mosahnúkur 55	
Nautaskarð 23	
Neðri-Hesthjalli 54	
Nónkúla 24	